

ИСТОРИЧЕСКИ СТУДИИ

ИСТОРИЯ И МИТОВЕ

**Съставител
Мария Радева**

**Редактор
Йордан Соколов**

София, 1999

Научен редактор: Мария Радева
Редактор: Йордан Соколов

© Алексей Кальонски, Андрей Пантев, Валери Колев,
Исид Пенчев, Веселин Тепавичаров, Дияна Ботева, Елка
Боснева, Желязко Стоянов, Иван Първев, Искра Баева,
Евдосиас Тасмира Табакова, Костадин Грозев, Любомир
Стойков, Людмила Зидарова, Мария Радева, Милчо
Стойков, Николай Поппетров, Тодор Попнеделев,
Кристина Мирчева, Юри Тодоров, автори, 1999

Издателство "ЛИК", 1999

ISBN 954-607-209-5

Съдържание

Диляна Ботева	
Александър Велики: действащият (?) мит.....	9
Андрей Пантев	
Степени на митологизация.....	15
Милчо Лалков	
Някои митове в новата балканска история.....	27
Иван Първев	
Фикция или действителност? Балканите като фактор за европейското равновесие на силите през XVIII в.	43
Алексей Калъонски	
Историческата съдба на каракачаните.....	57
Елка Дроснева	
Митове от и за Българското възраждане.....	77
Веселин Тепавичаров	
Проблеми на хронологизацията на българския преход към новото време (етнологични проекции).....	87
Валери Колев	
Митът за неутралитета на Българската комунистическа партия към преврата на 9 юни 1923 г.	95
Красимира Табакова	
Някои митове и реалности за Македония след 1878 г.	107
Любомир Огнянов	
Митът за „историческия прелом“ в България през 1956 г.	117
Людмила Зидарова	
Митът за „голямата и малката правда“.....	129

Христина Мирчева
Митове в съвременната история,
на международните отношения..... 137

Искра Баева
Стари и нови митове за „социализма“ 145

Костадин Грозев
Митът „Кенеди“
в американското обществено съзнание 155

Желязко Стоянов
И Клио е муза:
за хедонистичните функции на историята..... 167

Тодор Попмедселев
Мястото на историка в съвременното общество..... 177

Мария Радева
Митове и стереотипи – шансът за противодействие
чрез обучението по история..... 185

Юри Тодоров
Сравнително европейско изследване на историческото
съзнание – аспекти на българското участие..... 191

Николай Попетров
„Устната история“: Пренебрегвана, но необходима... 197

Васил Пенчев
„Когато митът стане история“ – Клод Леви-Строс.... 217

„КОГАТО МИТЪТ СТАНЕ ИСТОРИЯ“ – КЛОД ЛЕВИ-СТРОС

Васил Пенчев

Озаглавени „Мит и значение“ (Myth and Meaning), беседите, които по-нататък ще цитирам в качеството на опорно произведение от Леви-Строс, са проведени през декември 1977 г. Те са излъчени в рубриката „Идеи“ на радио СБС. Представяват сглобяване на серия дълги разговори между Клод Леви-Строс и Керъл Ор Джеръм, сътрудник на парижкото бюро на СБС. Текстът, по който ги цитирам, е първото издание от 1981 г. Оригиналът се счита на английски, доколкото изданието е на английски и доколкото Леви-Строс е говорил английски в разговорите.

Това е почти неизползвано произведение на Леви-Строс, поради това, че сякаш е предназначено да има популярен характер и поради това, че оригиналът не е на родния език на автора. Характерно за другите произведения на Леви-Строс е подробно разглеждане на митовете на Северна и Южна Америка. В тях обикновено само в рамките на няколко страници се синтезират теоретично възгледите на автора, които е прието да се наричат структуралистки. Предимството на тези беседи е, че в тях се съдържат много малко позовавания на митове, които собствено представляват интерес за специалистите етнографи и антрополози, и се говори подробно за вижданията на автора.

Четвъртата беседа е озаглавена „Когато митът става история“. В нея се синтезира гледната точка на френския изследовател за съотношението между мит и история.

„Проблемът е – казва Леви-Строс – къде свършва митологията и къде започва историята.“¹ В случая на историята на индианците „има само устна традиция, която същевременно претендира да е история.“² „Историята, която ние пишем, е практически напълно основана върху

писмени документи, докато в случая на тези истории очевидно няма писмени документи или са твърде малко.“³

По-нататък той казва: „простото противопоставяне между митология и история, което сме привикнали да правим, въобще не е рязко очертано“⁴ и „има междинни нива. Митологията е статична, откриваме едни и същи митични елементи, съчетавани отново и отново, но те са затворена система, нека кажем, в противоразграничение от историята, която, разбира се, е отворена система.“⁵

Разграничението между митологията като затворена и историята като отворена система е често срещано в литературата. В митологията всичко е, така да се каже, станало, замръзнало. Светското време, съответстващо на митологията, е циклично. Напротив, историята предполага отчужденост и отвореност на времето: случват се все нови и нови неща. Да се случват нови неща е очакването на историческия човек, или на човека с историческо съзнание. Очакването на човека с митологическо съзнание е да стане така, което е ставало.

Би могло, без да съм в състояние да се аргументирам, подхвърля хипотезата, че поколението, на което съм представител, родените през петдесетте и шестдесетте години, имахме и все още имаме преди всичко митологическо, а не историческо съзнание в един най-фундаментален смисъл, споменат по-горе. Светското време се въртеше в кръг, беше циклично, нищо не ставаше. Пленумите, манифестациите, събранията, цитатите и много други неща бяха присъствие на присъствието на митологията, която препятваше съзнанието ни да става историческо, да схващаме времето битие като история, т. е. като отворена система. Препятствията, а може би не въпреки възгледите на Франсис Куяма, историята на източноевропейците отново тръгна през 1989 г.⁶ Съвсем отделен е въпросът какво ни донесе тя ни носи тръгналата история, но тя потегли.

По-нататък в своята беседа Леви-Строс говори за междинните степени между митология и история, характерни за устната традиция на индианците. При тях „отвореният характер на историята се осигурява по безчислени начини, сред които митичните или обяснителните клетки, които

са първоначално митични, могат да се нагласяват или пре-нагласяват. Това ни показва, че чрез употребата на един и същ материал, защото е един вид наследство от обща бащиния на всички групи, всички кланове и всички семейства може независимо от това да се построи оригинално описание за всяко от тях.“⁷

Както се вижда аналогията може да се продължи. В сегашния период у нас, който навярно може да се нарече преходен между митология и история, или между митологично и историческо съзнание, всяко „индианско племе“, „клан“ и „семейство“ в България взема отломъци от предишната митология, пренарежда ги по безчислени начини и така се създава илюзията за характерната за историята отвореност. Но тя е отвореност на основата на досегашната митологична затвореност. Това, което все още е, не е историческо ставане, а безкрайно пренареждане на митологични отломъци.

По-нататък Леви-Строс казва:

„Когато се опитаме да направим научна история, прекалено се осланяме на собствената си митология в това, което опитваме да правим като чиста история. Много интересно е да се погледне на начина, по който, и в Северна и в Южна Америка и действително навсякъде по света, индивид, който има по право и по наследство определено описание, реагира като чуе различна версия, дадена от някой принадлежащ на различно семейство, или клан, или произход, което е до известна степен подобно, но до известна степен съвсем различно.“⁸

От нашата по-близка и по-далечна история могат да се дадат много примери. Така нареченото „османско присъствие“ и така нареченото „турско иго“ са с думите от приведения цитат „до известна степен подобни и до известна степен съвсем различни“. Дори не е необходимо да се използва различно наименование. Така наречената „ръководна роля на партията“ е нещо подобно и едновременно нещо съвсем различно в контекста на две исторически изследвания, които лесно можем да си представим.

И ето какъв е коментарът на Леви-Строс, като не забравяме, че досега той има предвид устните предания на индиански племена, разгледани в качеството на история:

„Сега ние бихме помислили, че е невъзможно две описания, които не са еднакви, да могат да са истинни едновременно. Но независимо от това, те изглежда да се възприемат като истинни в някои случаи. Единствената разлика, която се прави, е, че едно описание се счита по-добро или по-точно от друго. В други случаи двете описания могат да се разгледат като еднакво валидни, защото разликите между тях не се възприемат като такива.

В ежедневиия си живот изобщо не осъзнаваме, че сме в точно същото положение по отношение на различни исторически описания, дело на различни автори. Обръщаме внимание само на това, което главно е подобно и пренебрегваме разликите, дължащи се на факта, че начинът, по който историките оформят данните, и начинът, по който ги тълкуват, не са точно едни и същи. Така ако вземете два отчета на историци – с различни интелектуални традиции и различни политически предпочитания – на такива събития като Американската революция, Френско-Английската война за Канада или Френската революция, те не ни разказват точно едни и същи неща.”⁹

И накрая неговото заключение е:

„Не съм далече от убеждението, че в собствените ни общества историята измества митологията и изпълнява същата функция, че за общества без писменост и без архиви целта на митологията е да осигури, колкото може по-тясно – пълна обвързаност очевидно е невъзможна – че бъдещето ще остане с почит към настоящето и към миналото. За нас обаче бъдещето би трябвало да бъде винаги различно или дори по-различно.”¹⁰

От току-що приведения цитат е ясно, че аналогията, която правех към собствената ми историческа принадлежност, се подсказва и от Леви-Строс по отношение на неговата собствена, макар и различна от моята, историческа принадлежност.

Изводите, които могат да се обобщят на основата на направените досегашни разглеждания според мене, биха могли да са следните:

1. Разликата между митология и история не е, че едната е истинна, а другата неистинна.

2. Разликата между митология и история е, че първата е затворена, а втората – отворена система. Съответно светското време е, в единия случай, циклично, а в другия – откритост и насоченост, прогрес или регрес.

3. В модерните общества, които са възприели идеята за прогрес и история в днешния смисъл на думата, все пак историята се нагърбва и с функциите на митология: да осигурява приемственост между времената, почти към миналото, каквото и да е било то. Така например германската национална историография, придържайки се към фактите, доколкото са, от една страна, известни, а от друга – общоприети или поне приети, все пак трябва някак, и то присмливо, да говори на хората за периода на нацизма.

4. Историята, бидейки и митология, се състои в един аспект от факти, а в друг – от митологеми, т. е. – от смислови единици, чието предназначение е да легитимират уважението към миналото и целостта на общността: социална група, етнос, националност и прочие. По този начин и в частност историческият дискурс, т. е. речта за история, се определя от известна допустима съвкупност значения и смисли.

5. Пренареждането на митологеми, в смисъл на елементи от разпаднала се митология и присъединяване на такива от чужди, по сякаш коренно противоположен начин, все пак има предвид само една история. Плуралистичното множество от варианти на пренареждането на такива митологеми, тъкмо в своята цялост, противоречивост и несъвместимост е историята на това, което е било.

6. История, която разбира себе си като необходимо изпълняваща и функция на митология, не се обвързва вече с идеите на модерността, и в частност с тези на прогреса и регреса, които навремето са я конституирали в днешния ѝ вид. Тя може да нарече себе си постмодерна (плуралистична, неедноизмерна, неевропоцентристка) или пък, както

руно Латур предпочита да настоит в книгата си „Никога сме били модерни“, немодерна.¹¹

7. Независимо как ще се нарече, тя във всеки случай съзнава, че митологическите функции, които изпълнява в съвременното общество, са не само неизбежни, но и полезни.

В заключение ще си послужи със следната метафора: митологията е гравитацията на историята. Тя не само е неизбежна, но е и полезна. Цялата ни техника се основава на гравитацията. Аналогично въпросът пред историята не е как да се отърве от митологията, не само защото това е невъзможно, но и защото е деструктивно по отношение на самата история, а как, съобразявайки се с разнообразните митологемии в едно плуралистично и демократично общество, както техниката – с гравитацията, да строи своите изследвания и да подготвя своите учебници.

Бележки

- ¹Levis-Strauss, C. *Myth and Meaning*. London, 1981, p. 38.
- ²*Ibid.*
- ³*Ibid.*, p. 39.
- ⁴*Ibid.*, p. 40.
- ⁵*Ibid.*
- ⁶Фукуяма, Ф. Дошъл ли е краят на историята? – *Спектър*, 1990, 71, 8–13.
- ⁷Levis-Strauss, C. *Op cit.*, pp. 40–41.
- ⁸*Ibid.*, p. 41.
- ⁹*Ibid.*, pp. 41–42.
- ¹⁰*Ibid.*, pp 42–43.
- ¹¹Латур, Б. Никога не сме били модерни. С., 1994, с. 141–142.